

Skalnica torfowiskowa (*Saxifraga hirculus* L.) na torfowisku źródliskowym nad jeziorem Księżę na Pomorzu Gdańskim

Yellow marsch saxifrage (*Saxifraga hirculus* L.) at the spring mire at the Księżę Lake in Pomorze Gdańskie region

Maciej Gdaniec*, Janusz Schütz

M. Gdaniec, J. Schütz, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gdańsku, ul. Chmielna 54/57 80-748 Gdańsk, e-mail: *spikemaciej@o2.pl (do korespondencji), szycek78@wp.pl

ABSTRACT: The new locality of *Saxifraga hirculus* was found at the spring mire at the Księżę Lake, near Lipusz. The population from this locality is probably the most numerous in the Pomorze Gdańskie region and consists of more than 600 flowering individuals.

KEY WORDS: *Saxifraga hirculus*, new locality, spring mire, Pomorze Gdańskie region

Skalnica torfowiskowa (*Saxifraga hirculus* L.) uznawana jest w Polsce za relikkt glacialny (Czubiński 1950). Jest gatunkiem wymierającym (E) w skali Polski (Zarzycki, Szelaąg 2006) i Pomorza Zachodniego (Żukowski, Jackowiak 1995) oraz gatunkiem krytycznie zagrożonym (CR) w skali Pomorza Gdańskiego (Markowski, Buliński 2004). Objęta jest w kraju ścisłą ochroną gatunkową (Rozporządzenie... 2004). Zamieszczona jest także w Załączniku II Dyrektywy siedliskowej, obejmującym gatunki roślin chronione w programie Natura 2000 (Dyrektywa... 1992).

Skalnica torfowiskowa jest gatunkiem o zasięgu cyrkumpolarnym (Meusel i in. 1965). Występuje w Europie, Azji i Ameryce Północnej. W Polsce głównym obszarem jej występowania jest północna część kraju (Czubiński 1950), który swoimi granicami obejmuje obszar ostatniego zlodowacenia (Zajac, Zajac 2001). W pozostałych częściach kraju notowane były jej rozproszone stanowiska, obecnie często już nieistniejące (Załuski, Bloch-Orłowska 2004). Z Pomorza Gdańskiego

podawano ponad 30 stanowisk skalnicy torfowiskowej (Zajac, Zajac 2001). Większość z nich ma obecnie wartość historyczną. W granicach powiatu kościerskiego, obok opisywanego stanowiska nad jez. Księżę, znajdują się jeszcze cztery aktualne miejsca występowania tego gatunku (Kosiński 2000; Gdaniec 2010; Gdaniec, Markowski 2010).

Gatunek ten ma wąską skalę fitocenotyczną. Występuje na torfowiskach niskich i przejściowych, które są zasilane ruchliwymi wodami gruntowymi oraz wodami stagnującymi w jeziorach i zagłębieniach terenu (Herbichowa, Wołejko 2004). Najczęściej spotykany jest w zbiorowiskach mszysto-turzycowych z klasy *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*. Występuje na mechowiskach z dominacją mchów brunatnych, typowych dla torfowisk źródliskowych, rzadko także w zespołach należących do związku *Rhynhosporion albae*, a także w fitocenozach *Caricetum paniculatae* z klasy *Phragmiteta*. Rośnie na siedliskach mokrych z glebą organogeniczną o odczynie alkalicznym, rzadziej umiarkowanie kwaśnym (Załuski, Bloch-Orłowska 2004).

W sierpniu 2009 roku stwierdzono występowanie *Saxifraga hirculus* na torfowisku źródliskowym zlokalizowanym 1,6 km na NE od Lipusza i około 0,8 km na NW od miejscowości Nowe Karpno w powiecie kościerskim, gminie Lipusz (ryc. 1). Torfowisko o powierzchni około 6,3 ha znajduje się przy północnym obrzeżu jeziora Księżę w obrębie kwadratu ATPOL CB15a. Położone jest w obniżeniu terenu w obszarze źródliskowym. Od strony południowej graniczy z jeziorem. Zachodnia, północna i część wschodniej granicy torfowiska kontaktuje się z bo-

Ryc. 1. Nowe stanowisko *Saxifraga hirculus* koło Lipusza

1 – stanowisko *Saxifraga hirculus*

Fig. 1. A new locality of *Saxifraga hirculus* near Lipusz

1 – locality of *Saxifraga hirculus*

rem sosnowym. Pozostała część wschodniej granicy obiektu sąsiaduje z polem i gospodarstwem. Przez środek torfowiska, na całej jego długości, w kierunku jeziora biegnie główny rów odwadniający, do którego dochodzą rowy boczne. Część północna, najbardziej odwodniona, użytkowana jest miejscami jako pastwisko. W dostępnej literaturze brak informacji o tym torfowisku, a także o stanowisku skalnicy torfowiskowej. Najprawdopodobniej dotychczas nie było ono znane.

Populacja skalnicy na opisywanym stanowisku jest bardzo liczna. W trakcie prac terenowych zliczono ponad 600 kwitnących osobników. Jest ona zlokalizowana w południowo-wschodniej i wschodniej części torfowiska i zajmuje areał około 0,75 ha. Składa się z ośmiu większych skupień. Największe z nich, o powierzchni nieprzekraczającej 9 m², liczy około 150 kwitnących osobników i znajduje się około 20 m od granicy z jeziorem. Pozostałe są mniej liczne, od 10 do 120 osobników kwitnących. Poza tym mniejsze skupienia oraz pojedyncze okazy gatunku rozmieszczone są w całym areale występowania populacji na torfowisku. Duża liczba osobników oraz odpowiednie warunki dla rozwoju i trwania skalnicy torfowiskowej pozwalają uznać torfowisko źródłiskowe nad jeziorem Księżę za ostoję tego gatunku. Najliczniejsze skupienia osobników skalnicy na tym torfowisku występują w mszarnych fitocenozach z dominacją mchów brunatnych, natomiast większość populacji rośnie w mszystych postaciach turzycowiska *Caricetum paniculatae*, w których duży udział mają gatunki kalcyfilne.

Z uwagi na bardzo liczną populację skalnicy torfowiskowej na omawianym stanowisku zasadne byłoby objęcie tego obiektu ochroną rezerwatową. Ponadto niezbędne jest prowadzenie monitoringu wielkości populacji i warunków siedliskowych w kolejnych latach.

Literatura

- CZUBIŃSKI Z. 1950. Zagadnienia geobotaniczne Pomorza. – Bad. Fizjogr. Pol. Zach. 2(4): 339-658.
- Dyrektorywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. – Dz. U. L 206 z 22.07.1992, str. 7.
- GDANIEC M. 2010. Nowe stanowisko *Saxifraga hirculus* L. na torfowisku nad jeziorem Małe Długie na Pomorzu Gdańskim. – Acta Bot. Cassub. 7-9: 251-254.
- GDANIEC M., MARKOWSKI R. 2010. Nowe stanowisko *Saxifraga hirculus* L. na torfowisku soligenicznym nad jeziorem Krąg w Borach Tucholskich. – Acta Bot. Cassub. 7-9: 221-225.
- HERBICHOWA M., WOŁEJKO L. 2004. Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk. W: HERBICH J. (red.), Wody słodkie i torfowiska. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Tom 2. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, s. 179-195.
- KOSIŃSKI I. 2000. Skalnica torfowiskowa *Saxifraga hirculus* L. we Wdzydzkim Parku Krajozbrazowym. – Bad. Fizjogr. Pol. Zach. Ser. B, 49: 185-188.

- MARKOWSKI R., BULIŃSKI M. 2004. Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Gdańskiego. Endangered and threatened vascular plants of Gdańskie Pomerania. – Acta Bot. Cassub., Monogr. 1: 1-75.
- MEUSEL H., JÄGER E., WEINERT E. 1965. Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora. 1. Karten. G. Fischer Verl., Jena, 258 ss.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. – Dz. U. Nr 168, poz. 1764 z dnia 28 lipca 2004 r.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Nakładem pracowni Chronologii Komputerowej Instytutu Botaniki UJ, Kraków, xii + 715 ss.
- ZAŁUSKI T., BLOCH-ORŁOWSKA J. 2004. *Saxifraga hirculus* L., Skalnica torfowiskowa. – W: SUDNIK-WÓJCIKOWSKA B., WERBLAN-JAKUBIEC H. (red.), Gatunki roślin. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Tom 9. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, s. 180-183.
- ZARZYCKI K., SZELĄG Z. 2006. Red list of the vascular plants in Poland. Czerwona lista roślin naczyniowych w Polsce. – W: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (red.), Red list of plants and fungi in Poland. Czerwona lista roślin i grzybów Polski, s. 9–20. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. 1995. Lista roślin naczyniowych ginących i zagrożonych na Pomorzu Zachodnim i w Wielkopolsce. – W: ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. (red.), Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski. – Prace Zakładu Taksonomii Roślin UAM w Poznaniu 3: 9-96. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.